

нованного на сочетании современных моделей управления рисками и ориентированного на повышение устойчивости портфельных стратегий в условиях рыночной неопределенности.

Результаты исследования – доказано, что риск-ориентированные портфели демонстрируют более стабильное соотношение риск–доходность и меньшую подверженность хвостовым рискам по сравнению с классическими стратегиями.

Ключевые слова – инвестиционный портфель, диверсификация, риск-ориентированный подход, паритет рисков, CVaR, финансовые институты.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ

Базарбаев Асылбек Ориншаихович – экономика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Нархоз Университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы, e-mail: asylbek.bazarbaev@narхоз.kz, <https://orcid.org/0000-0002-3290-3349>

Кожакметова Марал Кенебаевна – экономика ғылымдарының кандидаты, профессор, Нархоз Университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы, e-mail: maral.kozhakhmetova@narхоз.kz, <https://orcid.org/0000-0001-7445-787X>*

Шерзатов Канат Аманханович – экономика ғылымдарының магистрі, сеньор-лектор, Caspian University, Алматы, Қазақстан Республикасы, e-mail: kan411@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7759-1924>

МРНТИ: 06.54.31

JEL Classification: 336.7

DOI: <https://doi.org/10.52821/2789-4401-2026-2-152-161>

ИСЛАМДЫҚ ФИНТЕХ СЕКТОРЫНЫҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

А. Абубакирова^{1*}, Л. Кудабаяева², А. Омарова³

¹Халықаралық туризм және меймандостық университеті, Түркістан, Қазақстан

²М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз, Қазақстан

³Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті, Ақтау, Қазақстан

АҢДАТПА

Бұл мақаланың мақсаты исламдық финтех түсінігі, ислам финтехінің банк саласындағы маңызын талқылап, ислам финтехінің әлемдегі дамуын талдау болып табылады.

Материалдар мен әдістері. Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізі отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми еңбектері және Жаһандық исламдық қаржы есебі (Global Islamic Finance Report) статистикалық есептері болып табылады. Мақалада талдау, индукция және дедукция, салыстырмалы талдау әдістері қолданылды

Бұл зерттеудің ғылыми құндылығы исламдық финтехтің мазмұнын, оның банк және қаржы секторындағы рөлін заманауи технологиялық үрдістермен байланыстыра отырып жан-жақты талдауында жатыр. Мақалада исламдық қаржы индустриясының цифрлық трансформациясы шарифат талаптарын сақтай отырып жүзеге асу мүмкіндіктері ғылыми негізделіп, исламдық финтехтің даму динамикасы жаһандық статистикалық деректер негізінде жүйелі түрде бағаланды. Зерттеу исламдық финтехтің артықшылықтары мен шектеулерін салыстырмалы талдау арқылы айқындап, қаржы инновацияларының исламдық қаржы институттарына ықпал ететін негізгі бағыттарын нақтылады.

Зерттеу нәтижелері. Бұл зерттеуде исламдық финтех нарығы мен негізгі ерекшеліктері қарастырылды. Әлемдегі исламдық финтех нарығының дамуы мен ағымдағы жағдайы туралы бағалаулар жасалды. Сонымен қатар исламдық финтех саласының артықшылықтары мен еңсеруі керек қиындықтар талқыланды.

Түйін сөздер: финтех, исламдық финтех, инновация, исламдық қаржыландыру.

КІРІСПЕ

Исламдық финтех сөзінің мағынасын технологиялық инновация ретінде ислам дінімен үйлесетін қаржылық өнімдер мен қызметтердің пайда болуы ретінде қарастыруға болады. Исламдық қаржыландыру саласында жұмыс істейтін мекемелер өз өнімдері мен қызметтеріне жаңаларын қосып, оларды жылдамырақ, үнемді және әртүрлі етіп жасағысы келеді. Ақпаратты өңдеу технологияларының дамуы осыған байланысты маңызды мүмкіндіктерді ашады. Сондықтан исламдық қаржыландыру секторы да тиісті технологияларды шарифат ережелеріне сәйкес ету немесе оларды қаржылық технология компанияларынан сатып алу арқылы трансформация мен өзгерістерге қол жеткізе алады. 2023 жаһандық ислам экономикасы есебіне сәйкес, исламдық қаржыландыру секторы 2023 жылы 4,5 триллион долларға жетті және 2027 жылы 6,6 триллион долларға жетеді деп күтілуде. Қаржы секторындағы үлесін бірте-бірте арттырғысы келетін исламдық қаржы секторы қаржы саласындағы технологиялық жетістіктермен бұл мақсатқа тезірек жетуді көздейді. Бұл тұрғыда шарифат ережелеріне негізделген финтех пен исламдық финтех болашақта туындайтын цифрлық қажеттіліктерді қанағаттандыруда маңызды орынға ие болады. Елімізде осы жүйедегі мүмкіндіктерді бағалап, нарықтағы үлесімізді арттыру жолдарын қарастыру керек.

Бұл мақаланың мақсаты – исламдық финтех ұғымының теориялық негіздерін жүйелеу, оның банк және қаржы секторындағы рөлін бағалау, сондай-ақ әлемдегі исламдық финтех индустриясының даму үрдістерін сандық көрсеткіштер негізінде талдау болып табылады. Зерттеу барысында исламдық қаржыландыру активтерінің көлемі, исламдық финтех индексі көрсеткіштері, жетекші елдердің рейтингтері және нарықтың өсу динамикасы негізгі бағалау индикаторлары ретінде алынды.

2008 жылғы жаһандық қаржы дағдарысымен қалыптасқан қаржы жүйесінің сәтсіздігі орын алды және содан бері дәстүрлі банктерге деген сенімсіздіктің салдарынан жаңа қаржылық тәртіп құруға әрекет жасалды [1, 1215-б.]. Бұл жаңа тапсырыс финтехтің, инновациялық қаржылық технологияның пайда болуына әкелді. Финтех (қаржы технологиясы) – қаржы саласындағы дамып келе жатқан сала. Ол қаржылық қызметтерді біртіндеп немесе күрт жақсартуға мүмкіндік беретін технологияны пайдалануды білдіреді [2, 161-б. 3, 102-б.]. Қаржылық тұрақтылық жөніндегі кеңес (2019) финтехті «қаржылық нарықтар мен институттарға және қаржылық қызметтерді көрсетуге байланысты елеулі әсер ететін жаңа бизнес-модельдерді, қолданбаларды, процестерді немесе өнімдерді тудыруы мүмкін технологиялық мүмкіндік беретін қаржылық инновация» ретінде анықтайды [4]. Сонымен қатар, әдебиеттерді талдау көрсеткендей, финтех ұғымына берілген анықтамалар арасында белгілі бір айырмашылықтар бар. Мысалы, бірқатар зерттеушілер финтехті негізінен технологиялық инновация ретінде қарастырса, ал Қаржылық тұрақтылық жөніндегі кеңес оны қаржы нарықтарына жүйелі әсер ететін кешенді экожүйе ретінде сипаттайды. Бұл көзқарастардың айырмашылығы финтехтің тек құрал ма, әлде қаржы жүйесін трансформациялайтын фактор ма деген ғылыми пікірталастың бар екенін көрсетеді. Осы тұрғыда исламдық финтехті зерттеу тек технологиялық аспектілермен шектелмей, оның институционалдық және шарифаттық ерекшеліктерін де ескеруді талап етеді.

Финтех өз клиенттеріне ұсынатын блокчейн жүйесінің арқасында танымал бола бастады, бұл 2008 жылы туындаған қаржылық дағдарыстың қайталанбайтындығына кепілдік беріп, арзан, үнемді, брокерсіз және кез-келген жерден қол жетімді жүйені ұсынады [5, 186–187-бб.]. Финтех компьютерлер мен мобильді құрылғыларды қолдану арқылы қаржылық қызметтер секторына көптеген жаңалықтар әкелді. Финтехтер бүкіл әлем бойынша қаржылық клиенттерге қол жеткізе алатындықтан, олар кәдімгі банктердің бәсекелестері емес, керісінше қаржы жүйесін толықтырады. 2008 жылғы қаржылық дағдарыстан кейін пайда болған тағы бір жағдай-Исламдық қаржы институттары, дәстүрлі банктерге қарағанда қаржылық дағдарыстан аз зардап шегеді. Бұл жағдай исламдық финтех тұжырымдамасын жаңа технологиялармен бірге алға тартты. Исламдық финтех шарифатқа сай болудан және исламға сәйкес келетін мекемелерге немесе ислам елдеріне ерекше назар аударудан басқа еш айырмашылығы жоқ [2, 161–163-бб.].

Исламдық финтех концепциясы мен финтех концепциясының басты айырмашылығы оның негізгі өнімдермен және транзакциялармен исламдық принциптерге қызмет етуінде. Исламдық финтех нарықта Исламдық қаржы институттарының үлесін арттырады деп саналады. Исламдық қаржыландырумен қатар, пайызсыз қаржы институттары "мудароба" және "мушареке" деп аталатын тәуекелдерді бөлуге негізделген ақылды келісімшарттарға көшеді деп күтілуде. Исламдық финтех жүйесі исламдық қаржыландыру жүйесіне жасанды интеллект, краудфандинг, блокчейн және бұлттық жүйелермен бірге үлес қосады [6, 188–189-бб.]. Исламдық финтехті; финтехтен туындайтын кез келген қаржылық өнімнің немесе қызметтің ислам ережелеріне сәйкестігін қамтамасыз ететін технология мен исламдық қаржыландырудың үйлесімі деп қарастыруға болады [7, 1–3-бб.].

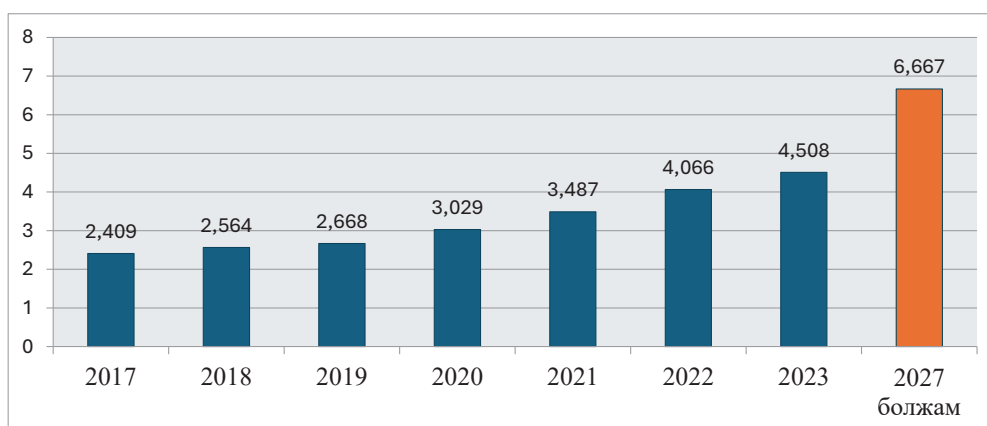
Исламдық финтех кең таралған елдер, әдетте, халқының көпшілігі мұсылман елдер болып табылады. Дегенмен, мұсылман емес халқы басым елдерде ислам финтех пайдаланушылары ретінде жұмыс істеп, өсуді қалайтын исламдық финтехтер де бар. Исламдық финтехті қолдану кең тарауы үшін финтех инновацияларға ашық болуы және тек мұсылман қоғамдарына ғана емес, бүкіл әлемдегі барлық қоғамдарға қызмет етуі керек [8, 70–72-бб.].

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ

Зерттеу барысында талдау, индукция, дедукция және салыстырмалы талдау әдістері нақты эмпирикалық деректер негізінде қолданылды. Атап айтқанда, талдау әдісі Global Islamic Finance Report (2023) деректері бойынша исламдық қаржыландыру активтерінің өсу динамикасын бағалауға пайдаланылды. Салыстырмалы талдау әдісі исламдық финтех индексі көрсеткіштері негізінде жетекші елдердің (Малайзия, Сауд Арабиясы, БАӘ және т.б.) позицияларын салыстыру үшін қолданылды. Индукция әдісі жекелеген елдердің тәжірибесін (АҚШ, Ұлыбритания, Малайзия) жалпылау арқылы исламдық финтехтің даму заңдылықтарын анықтауға бағытталды, ал дедукция әдісі жалпы теориялық тұжырымдардан нақты нарықтық үрдістерді түсіндіру үшін пайдаланылды. Зерттеу сандық статистикалық көрсеткіштер мен рейтингтік бағалауларға сүйене отырып жүргізілді.

ЗЕРТТЕУДІҢ НЕГІЗГІ БӨЛІМІ

Исламдық финтех қажетті инновацияларды басқара отырып, исламдық қаржы индустриясында жойқын күшке айналуға. Исламдық қаржы индустриясы 2017 жылы 2,4 трлн долларға, 2023 жылы 4,5 трлн долларға дейін өсті. Исламдық қаржыландыру активтерінің өсу динамикасын тереңірек бағалау үшін жылдық орташа өсу қарқыны (CAGR) есептелді. 2017 жылғы 2,4 трлн АҚШ долларынан 2023 жылы 4,5 трлн АҚШ долларына дейін өсуі шамамен 10–11% жылдық орташа өсімді көрсетеді. Бұл исламдық финтех пен цифрлық қаржы құралдарының қарқынды енгізілуімен байланысты екенін көрсетеді. Ал 2027 жылға дейін 6,6 трлн долларға өседі деп болжануда (1-сурет).

1-сурет – Исламдық қаржыландыру активтерінің өсуі (млрд АҚШ доллары)

Ескерту – [9] негізінде авторлар құрастырған

Бүгінгі таңда банктер негізінен қаржы саласындағы тәуекелі жоғары кәсіпорындар болып табылады. Ислам банктерінде нақты тәуекел коэффициенті төмен. Ислам банктері өз клиенттеріне дәстүрлі банктермен салыстырғанда арзан өнімдермен қызмет көрсетеді. Ислам банктері қазіргі уақытта олардың иелігіндегі қызмет пен технологияны пайдалану үшін финтех қосымшасын қолдану және финтех деректеріне негізделген шешімдерді шығару арқылы Ислам банкингімен үйлесімді болды [10, 77–78-бб.].

Сауд Арабиясы, Біріккен Араб Әмірліктері, Малайзия және Кувейт исламдық транзакциялар көлемі бойынша әлемдегі жетекші нарықтар болып табылады. 2023 жаһандық исламдық қаржыландыру есебінде Қазақстан Исламдық қаржы елдері индексіне 22-ші орынға ие болды [9]. Құқықтық база, инфрақұрылым, капитал және ислам финтех нарығы санаттарына негізделген исламдық финтех индексі саласында 87 ұпаймен Малайзия бірінші, Сауд Арабиясы екінші және БАӘ үшінші орында (1-кесте).

1-кесте – Исламдық финтех индексінің 2023 жылғы рейтингі

№	Елдер	Ұпай	№	Елдер	Ұпай
1	Малайзия	87.0	11	Иордания	41.3
2	Сауд Арабиясы	75.5	12	Сингапур	40.6
3	БАӘ	70.1	13	АҚШ	40.0
4	Индонезия	65.8	14	Гонконг	38.2
5	Ұлыбритания	55.6	15	Оман	37.7
6	Бахрейн	53.7	16	Австралия	35.4
7	Кувейт	48.0	17	Швейцария	35.3
8	Иран	45.8	18	Канада	35.2
9	Пәкістан	44.0	19	Бангладеш	34.8
10	Катар	43.9	20	Люксембург	34.3

Ескерту – [9] негізінде авторлар құрастырған

Финтех негізінен дамыған елдерде көрінеді. Дүние жүзіндегі қаржы саласы ең дамыған елдер – АҚШ пен Англия. Финтехті тарату кезінде елдердің қаржылық құрылымдары ескерілетіндіктен, бұл елдерде финтех қосымшаларының таралуы жоғары екені анықталды. Финтех саласы қаржылық қолдау қарқынды және ақшалай экспансия жеткілікті болатын нарықтарда одан әрі дамитыны сөзсіз. Ал исламдық финтех тек мұсылман халқы көп елдерде ғана емес, мұсылман емес елдерде де артып келеді. Еуропада да ислам финтехтері дамыған елдер мен экономикаларда болады деп күтілуде. Әсіресе қаржы нарықтары дамыған Ұлыбританияда көбірек транзакциялар жасалатыны байқалады. Ислам финтехі Еуропада қаржылық инвестицияларды өз ережелеріне сәйкес жасайды және болашақта көбірек инвестиция салу үшін инфрақұрылымын нығайтады. Халал инвестиция опцияларына сұраныс артып келе жатқандықтан, исламдық финтех платформалары Ұлыбританиядағы этикалық қаржының болашағын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Islamicly - пайдаланушыларға шарифатқа сай акцияларды жаһандық деңгейде бақылауға және инвестициялауға мүмкіндік беретін бірегей қолданбаға негізделген платформа. Платформа нақты уақыт режимінде шарифат талаптарына сәйкестік жаңартуларын ұсынады, бұл инвесторлардың ислам қағидаларына сәйкес келетін саналы шешімдер қабылдауына кепілдік береді. Kestrl – шарифат талаптарына сай қаржылық басқаруға маманданған Ұлыбританияда орналасқан жеке қаржы қолданбасы болып табылады. Qardus – Ұлыбританияда орналасқан исламдық бизнесті қаржыландыру платформасы, ол шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне шарифатқа сәйкес қаржыландыруға қол жеткізуге көмектеседі. Simply Ethical – шарифатқа сай инвестициялық шешімдерді ұсынатын Ұлыбританияда орналасқан қаржылық қызметтер фирмасы.

АҚШ соңғы 30 жыл ішінде исламдық қаржыландырудың маңызды қатысушысы ретінде пайда болды. Америкалық компаниялар жалпы активтері 3,6 млрд.долларды құрайтын басқарылатын жеті ислам қорын енгізді. Бұған қоса, АҚШ-тың 15 қаржы институты қазір үйді қаржыландыру және инвестициялық қызметтер сияқты шарифатқа сай өнімдерді ұсынады. Сонымен қатар, АҚШ-тың бес эмитенті сукук нарығына шығып, 1,1 миллиард доллар табыс тапты. АҚШ исламдық қаржыландыруды қаржы жүйесінің өміршең және кеңейетін сегменті ретінде нақты қабылдайды. Ішкі сұраныс АҚШ-тың исламдық қаржы-

ландыру нарығының негізгі қозғаушы күші болып табылады. Соңғы онжылдықта шарифат талаптарына сай 10 000-ға жуық үй сатып алынды. Исламдық индекстер АҚШ-та шарифат талаптарына сай инвестициялық опцияларға өсіп келе жатқан сұранысты қанағаттандыру үшін енгізілді. Көрнекті мысалдарға S&P Dow Jones исламдық нарықтың АҚШ индексі және шарифатқа сай инвесторлардың қажеттіліктеріне қызмет ететін MSCI АҚШ исламдық индексі жатады. 2000 жылы құрылған, S&P Dow Jones Ислам нарығы АҚШ индексі 2024 жылдың 30 тамызындағы жағдай бойынша орташа жалпы нарықтық капитализациясы 73,321 млрд.АҚШ долларын құрайтын 508 құрамдас бөлікті қамтиды, Apple және Microsoft сияқты ірі технологиялық компаниялар айтарлықтай салмаққа ие. Сонымен қатар, MSCI USA Islamic Index 2024 жылдың 30 тамызындағы жағдай бойынша 123 құраушыны қамтыды және 2023 жылы 25,66% өсім көрсетті. Бұл индекстер исламдық инвесторларға АҚШ акцияларына қол жеткізудің құрылымдық, шарифатқа сай жолын ұсынады. АҚШ-тағы исламдық қаржы институттары реттеуші кедергілерге байланысты депозиттерді қабылдау қызметімен айналысуда қиындықтарға тап болды. АҚШ-та исламдық қаржыландыру үшін арнайы нормативтік базаның болмауы саланың өсуі мен дамуына кедергі келтірді. Дәстүрлі қаржыға арналған қолданыстағы нормативтік база исламдық қаржы өнімдері мен қызметтерінің ерекше сипаттамаларын толықтай қанағаттандырмайды. Бұл сәйкессіздік екіұштылыққа, нормативтік талаптарға сәйкессіздікке және нарықтағы сенімнің төмендеуіне әкелуі мүмкін.

Исламдық финтех Малайзияда қарқынды дамып келеді, бұл халықтың басым бөлігін мұсылмандар құрайтын және технологиялық біліктілігі бар халықтың сұранысының артуына байланысты. Малайзияның Исламдық Финтех саласындағы ландшафты төлем жүйелері, ақша аударымдары қызметтері және валюталық операциялар саласында айтарлықтай шоғырланған. Кейіннен сауда мен инвестицияға ұмтылу басталды. Малайзия нарығында жеке қаржыны басқару, исламдық мүмкіндіктер және робот кеңесшілері салаларында жұмыс істейтін Fintech субъектілері үшін көптеген зерттелмеген перспективалар болды. Шарифат талаптарын ескеру ТакаTech индустриясында Takatech-тің исламдық принциптерге сәйкестігін қамтамасыз ету үшін өте маңызды, өйткені ол исламдық финтех кеңірек доменінің бөлігі болып табылады. Жергілікті исламдық ECF және P2P қаржыландыру нарықтары микро, шағын және орта бизнес үшін шарифатқа сәйкес қаржыландырудың өміршең нұсқаларын ұсынады.

Жалпы әлемдегі 136 елді қамтитын исламдық финтех саласының дамуының негізгі драйверлері болып табылатын бес индикаторлар (қаржылық нәтиже, басқару, тұрақтылық, білім және хабардарлық) бойынша рейтинг жүргізіледі. Қаржылық нәтиже индикаторы бойынша алғашқы көш бастап тұрған елдерге Малайзия, Сауд Арабиясы, Иран, Кувейт және Түркия жатады. 2-кестеде исламдық қаржы құралдарының жекелеген түрлері бойынша жетекші елдер тізімі көрсетілген.

2 кесте – Исламдық қаржы құралдары бойынша жетекші елдер (2023ж.)

№	Исламдық банкинг	Такафул	Басқа исламдық қаржы институттары	Сукук	Ислам қорлары
1	Ирак	Иран	Сауд Арабиясы	Малайзия	Малайзия
2	Иран	Сауд Арабиясы	Кувейт	Сауд Арабиясы	Иран
3	Судан	Пәкістан	Иран	Индонезия	Түркия
4	Бахрейн	Бангладеш	Малайзия	Түркия	Сауд Арабиясы
5	Сауд Арабиясы	Малайзия	Түркия	Иордания	Пәкістан

Ескерту – [9] негізінде автормен құрастырылған

Исламдық финтех саласындағы басқару көрсеткіші нормативтік актілерге, корпоративтік басқаруға және шарифат басқаруына қатысты жақсы тәжірибе стандарттарының салмақты индексі болып табылады. Осы көрсеткіштер бойынша көш бастап тұрған елдер 3-кестеде көрсетілген. Ережелер исламдық банкинг, арнайы бухгалтерлік есеп, шарифатты басқару, такафул, сукук, ислам қорлары, финтех дамытудың механизмі туралы ережелерді қамтиды. Ережелерді жасау және оларды іске асыру бойынша көш бастап тұрған елдердің қатарында Малайзия, Пәкістан, Индонезия, Оман, БАӘ, Бахрейн, Бруней, Нигерия және Қазақстан бар. Шарифатты басқару бағыты бойынша Кувейт, корпоративтік басқару жағынан Оман алғашқы орындарды иеленуде.

Исламдық финтех индексі бойынша жетекші елдердің (Малайзия, Сауд Арабиясы, БАӘ) жоғары көрсеткіштері олардың институционалдық ортасының дамығандығымен, реттеуші базаның айқындығымен және цифрлық инфрақұрылымның жетілгендігімен түсіндіріледі. Ал төмен позициядағы елдерде бұл көрсеткіштердің жеткіліксіздігі исламдық финтехтің дамуын шектейтін негізгі факторлар болып табылады.

3 кесте – Исламдық қаржы ережелері дамыған елдер

№	Ережелер	Шариғатты басқару	Корпоративтік басқару
1	Малайзия, Пәкістан, Индонезия, Оман, БАӘ, Бахрейн, Бруней, Нигерия, Қазақстан	Кувейт	Оман
2		Малайзия	Мальдив аралдары
3		Судан	Малайзия
4		Бангладеш	Шри-Ланка
5		Бахрейн	Австралия
Ескерту – [9] негізінде автормен құрастырылған			

Исламдық финтехтің ықтимал артықшылықтары. Исламдық финтех ұсынатын мүмкіндіктер төменде келтірілген [7, 2–3-бб. 11, 5–6-бб.]:

- Төмен шығындармен қызмет көрсетеді,
- Ашық, қолжетімді, инновациялық және оңай пайдалануға болатын өнімдер мен қызметтерді ұсынады,
- Бейресми экономиканы жоюды қамтамасыз етеді,
- Инвестициялық мүмкіндіктер ұсынады, уақытты үнемдейді,
- Қатысушы банктер қол жеткізе алмайтын клиенттер мен компанияларға қол жеткізу арқылы қаржы секторын толықтырады,
- Исламдық финтехтің арқасында қатысу банктері тек мұсылман халқына ғана емес, басқа елдерде қызмет көрсету арқылы нарықтағы үлесін арттырып, ел экономикасына үлес қосады,
- Клиенттер исламдық қаржыландырудың барлық транзакцияларын бір жерден жүзеге асыру мүмкіндігіне ие
- Өз инвесторларына шариғат ережелеріне сәйкес өнімдер шығару арқылы қауіпсіз сауда жасау мүмкіндігін ұсынады,
- Клиенттің мекемеге деген адалдығы артады.

Ислам банктері әдетте кәдімгі банктермен бәсекелесуде қиындықтарға тап болады. Сонымен қатар, олар әдетте кәдімгі банктер шығарған өнімдерді исламдық банкингіне қолдану арқылы өз клиенттеріне қызмет көрсетеді. Бұл жағдай ислам банктері жүргізетін операцияларда түсінбеушілік туғызады. Ислам финтехі кәдімгі банктермен бәсекеге түсу және шариғат қағидаттарына сәйкес тәуекелді бөлісуге негізделген өнімдерді шығару үшін исламдық финтех беретін артықшылықтарды бағалауы керек.

Исламдық финтехтің артықшылықтарын бағалау оның операциялық тиімділікке әсері арқылы көрінеді. Мысалы, цифрлық платформалар арқылы делдалдарды қысқарту транзакциялық шығындарды төмендетуге мүмкіндік береді, ал онлайн қызметтердің дамуы қаржылық инклюзия деңгейін арттырады. Сонымен қатар, тәуекелдер де нақты факторлармен байланысты: нормативтік базаның жетілмеуі нарықтағы белгісіздікті арттырса, киберқауіпсіздік мәселелері операциялық тәуекелдерді күшейтеді. Осылайша, исламдық финтехтің әсерін тек сапалық емес, функционалдық және институционалдық көрсеткіштер арқылы бағалауға болады.

Исламдық финтех технологиясы еңсеруі керек қиындықтар. Жоғарыда аталған артықшылықтардан басқа, исламдық финтех инвесторлар, банктер және басқа да қаржы институттары үшін көптеген тәуекелдерді тудырады. Бұл тәуекелдерді төмендегідей көрсетуге болады [7, 3–4-бб. 12, 5–6-бб.]:

- Исламдық финтех саласында дайындалған кадрлар жетіспейді. Бұл жағдай саланың дамуына кері әсерін тигізеді,
- Инвесторларды қорғайтын құқықтық нормалар әлі күшіне енген жоқ. Бұл жағдай инвесторларды алаңдатады және жаңа инвесторлардың секторға кіруіне күмән тудырады.

- Осы салада жұмыс істейтін мекемелердің, жеке тұлғалардың және делдалдардың қатаң тексеруден өтуін қамтамасыз етпеу, операциялардың лицензиялық құжатсыз жүзеге асырылуы, оның астарында ешқандай заңдық негіздің болмауы болашақта үлкен наразылық тудыруы мүмкін.
- Исламдық финтех және финтех өте жаңа сала болғандықтан бүкіл қоғамда жеткілікті хабардарлықтың болмауы,
- Финтех компанияларын және олардың операцияларын бақылаудағы қиындықтар,
- Исламдық финтех өнімдері мен транзакцияларында шариғат талаптарына әлі қол жеткізілмеген,
- Деректерді қорғауға, ақпараттық қауіпсіздікке және кибершабуылдарға қарсы барабар инфрақұрылымды жасамау,
- Банктар бұл институттарды бәсекелес ретінде көреді және олардың дамуын қаламайды.

Исламдық финтехтің дамуы тек қаржылық көрсеткіштердің өсуімен ғана емес, сонымен қатар қолданылатын технологиялық шешімдердің эволюциясымен де сипатталады. Атап айтқанда, блокчейн технологиясы шариғатқа сай ашық және өзгермейтін транзакциялар жүйесін қамтамасыз етсе, краудфандинг платформалары (мурабаха, мушарака негізінде) тәуекелді бөлісу қағидатын цифрлық ортада іске асыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жасанды интеллект пен big data технологиялары исламдық қаржы өнімдерінің шариғат талаптарына сәйкестігін автоматтандырылған түрде тексеруге жағдай жасайды. Осылайша, исламдық финтехтің дамуы технологиялық инновациялар мен исламдық қаржы модельдерінің интеграциясы негізінде жүзеге асуда.

ЗЕРТТЕУДІҢ НӘТИЖЕЛЕРІ

Исламдық финтехтің маңыздылығы бірнеше нақты экономикалық және институционалдық әсерлер арқылы көрінеді. Біріншіден, ол қаржылық инклюзияны арттырып, дәстүрлі банк қызметтеріне қол жеткізе алмайтын халық топтарын қаржы жүйесіне қосады. Екіншіден, шариғатқа сәйкес инвестициялық құралдар арқылы этикалық қаржы нарығының кеңеюіне ықпал етеді. Үшіншіден, операциялық шығындарды төмендету және делдалдарды қысқарту арқылы қаржы қызметтерінің тиімділігін арттырады. Төртіншіден, исламдық қаржы институттарының бәсекеге қабілеттілігін күшейтіп, олардың жаһандық қаржы жүйесіндегі рөлін арттырады.

Әлемдегі мұсылман халқының көбеюін және жаһандық исламдық қаржыландыру секторының өсу қарқынын ескере отырып, исламдық қаржы құралдары мен қызметтеріне деген қажеттілік артады деп күтілуде. Исламдық финтех исламдық қаржы институттары үшін үлкен мүмкіндіктер мен қауіптер тудырады. Ең маңызды мүмкіндіктердің бірі – бұл институттар кәдімгі қаржы институттары әдетте қолданатын қаржы өнімдерін исламдық қаржыландыруға айналдырады немесе тәуекелді бөлісуге емес, тәуекелді тасымалдауға ұқсайтын мудароба және жалдау ижара өнімдерімен қызмет көрсетеді. Исламдық финтехтер пайызсыз қаржы институттарына өздерінің нарықтық үлесін арттыруға және тәуекелді бөлісуді көздейтін Мудароба және Мушарака өнімдерін пайдалануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, исламдық финтех өз клиенттеріне ыңғайлы, арзан, ашық, қолжетімді, инновациялық өнімдерді ұсынады, орналасқан жеріне байланысты немесе басқа себептермен банктік қызметтерді ала алмайтын адамдарға жету мүмкіндігін, базаға қаржыландыруды таратуды, жинақтарды көбейтуді, делдалдарды жоюды және краудфандингті қамтамасыз етуді ұсынады. Аталған артықшылықтарға қарамастан, исламдық финтехтер де үлкен тәуекелдерді қамтиды. Әсіресе, бұл жаңа сала болғандықтан, бүкіл әлемде заңды шектеулер, стандарттар мен ережелер әлі аяқталмаған, бұл инвесторлардың үлкен наразылықтарын бастан кешіруіне және қиянатқа ұшырауына себеп болды. Тағы бір мәселе, бұл саланы инвесторлар мойындамайды, исламдық финтех сауаттылығы жеткіліксіз. Инвесторлардың бейсаналық инвестициялары, олардың бұл секторды қысқа мерзімді табыс әкелетін сала ретінде қарастыруы адамдардың үлкен шығынға ұшырауына әкеліп соғады, бұл әлеуметтік проблемаларды тудырады. Қоғамда исламдық финтех технологиялары туралы хабардарлықты қалыптастыру үшін исламдық финтех сауаттылығы бойынша тренингтер өткізу қажет. Сонымен қатар, исламдық қаржыландыруды мемлекеттік қолдау мен мойындауды арттыру оның өсуіне қолайлы жағдай туғызуы мүмкін. Қаржылық инклюзияға ықпал ететін, шариғатқа сәйкес келетін өнімдерді қолдайтын және заңнаманың анықтығын қамтамасыз ететін үкімет саясаты исламдық қаржыландырудың дамуын ынталандыруда шешуші рөл атқара алады.

Қорытындылай келе, цифрландырудың біздің өмірімізге әсері үнемі артып келе жатқанын ескерсек, болашақта ислам финтех жүйесінің болуы сөзсіз. Ел болып осы саладағы кемшіліктерді жойып, осы жүйедегі мүмкіндіктерді бағалап, нарықтағы үлесімізді арттыруымыз керек.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Van der Crujisen, C., de Haan, J., Roerink, R. Trust in financial institutions: A survey //Journal of economic surveys. – 2023. – Vol. 37. – №. 4. – P. 1214-1254.
2. Alshater, M.M., Othman, A.H.A. Financial Technology Developments and their Effect on Islamic Finance Education //Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics. – 2020. – Vol. 33. – №. 3. – P. 161-187.
3. Thakor, A.V. Fintech and banking: What do we know? //Journal of financial intermediation. – 2020. – Vol. 41. – P. 100-133.
4. Financial Stability Board, 2019. FSB Financial Statements. [Электронды ресурс]: <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/R240820.pdf>. (қарау күні: 05.09.2024)
5. Renduchintala, T. et al. A survey of blockchain applications in the fintech sector //Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity. – 2022. – Vol. 8. – №. 4. – P.2-44.
6. Sup, D. F.A. The Concept of Islamic Fintech Lending in the Perspective of Regulation and Fatwa in Indonesia.” //Islamic Fintech (Present and Future). – 2022. – P. 187-208.
7. Alshater, M.M. et al. Fintech in islamic finance literature: A review //Heliyon. – 2022. – Vol. 8. – №. 9.P.1-24.
8. Rabbani, M.R., Khan, S., Thalassinis, E.I. FinTech, blockchain and Islamic finance: An extensive literature review. – 2020. – P. 70-84.
9. Global Islamic Finance Report (2023). [Электронды ресурс]: <https://gifr.cambridge-ifa.net/order> (қарау күні: 05.09.2024)
10. Hasan, R., Hassan, M.K., Aliyu, S. Fintech and Islamic finance: Literature review and research agenda //International Journal of Islamic Economics and Finance (IJIEF). – 2020. – Vol. 3. – №. 1. – P. 75-94.
11. Rabbani, M.R., Hassan, M.K., Rashid, M. Introduction to Islamic fintech: a challenge or an opportunity? //FinTech in Islamic Financial Institutions: Scope, Challenges, and Implications in Islamic Finance. – Cham : Springer International Publishing, 2022. – P. 1-27.
12. Ali, H. et al. Global landscape of the Islamic Fintech: opportunities, challenges and future ahead // COMSATS Journal of Islamic Finance. – 2019. – Vol. 4. – №. 2. – P. 1-15.

REFERENCES

1. Van der Crujisen, C., de Haan, J., Roerink, R. Trust in financial institutions: A survey //Journal of economic surveys. – 2023. – Vol. 37. – №. 4. – P. 1214-1254.
2. Alshater, M.M., Othman, A.H.A. Financial Technology Developments and their Effect on Islamic Finance Education //Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics. – 2020. – Vol. 33. – №. 3. – P. 161-187.
3. Thakor, A.V. Fintech and banking: What do we know? //Journal of financial intermediation. – 2020. – Vol. 41. – P. 100-133.
4. Financial Stability Board, 2019. FSB Financial Statements. [Электронды ресурс]: <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/R240820.pdf>. (қарау күні: 05.09.2024)
5. Renduchintala, T. et al. A survey of blockchain applications in the fintech sector //Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity. – 2022. – Vol. 8. – №. 4. – P.2-44.
6. Sup, D. F.A. The Concept of Islamic Fintech Lending in the Perspective of Regulation and Fatwa in Indonesia.” //Islamic Fintech (Present and Future). – 2022. – P. 187-208.
7. Alshater, M.M. et al. Fintech in islamic finance literature: A review //Heliyon. – 2022. – Vol. 8. – №. 9.P.1-24.
8. Rabbani, M.R., Khan, S., Thalassinis, E.I. FinTech, blockchain and Islamic finance: An extensive literature review. – 2020. – P. 70-84.

9. Global Islamic Finance Report (2023). [Электронды ресурс]: <https://gifr.cambridge-ifa.net/order> (қа-
рау күні: 05.09.2024)
10. Hasan, R., Hassan, M.K., Aliyu, S. Fintech and Islamic finance: Literature review and research agenda //International Journal of Islamic Economics and Finance (IJIEF). – 2020. – Vol. 3. – №. 1. – P. 75-94.
11. Rabbani, M.R., Hassan, M.K., Rashid, M. Introduction to Islamic fintech: a challenge or an opportunity? //FinTech in Islamic Financial Institutions: Scope, Challenges, and Implications in Islamic Finance. – Cham : Springer International Publishing, 2022. – P. 1-27.
12. Ali, H. et al. Global landscape of the Islamic Fintech: opportunities, challenges and future ahead // COMSATS Journal of Islamic Finance. – 2019. – Vol. 4. – №. 2. – P. 1-15.

DEVELOPMENT AND IMPORTANCE OF THE ISLAMIC FINTECH SECTOR

A. Abubakirova^{1*}, L. Kudabayeva², A. Omarova³

¹ International University of Tourism and Hospitality, Turkestan, Kazakhstan

² Taraz University named after M.Kh.Dulaty, Taraz, Kazakhstan

³ Yessenov University, Aktau, Kazakhstan

ABSTRACT

The *purpose* of this article is to discuss the concept of Islamic Fintech, the importance of Islamic Fintech in the banking sector, and analyze the development of Islamic Fintech in the world.

Materials and methods. The theoretical and methodological basis of the study is the scientific works of domestic and foreign scientists and statistical reports of the Global Islamic Finance report. The article used methods of analysis, induction and deduction, comparative analysis

The scientific value of this study lies in a comprehensive analysis of the content of Islamic Fintech, its role in the banking and financial sector, correlating it with modern technological trends. The article scientifically substantiated the possibilities of digital transformation of the Islamic financial industry in compliance with the requirements of Sharia and systematically assessed the dynamics of the development of Islamic Fintech on the basis of global statistical data. The study identified the advantages and limitations of Islamic fintech through a comparative analysis and clarified the main areas in which financial innovations affect Islamic financial institutions.

Research results. This study examined the Islamic fintech market and key features. Estimates were made on the development and current state of the Islamic fintech market in the world. In addition, the advantages and difficulties that the Islamic fintech industry must overcome were discuss

Keywords: fintech, Islamic fintech, innovation, Islamic fina

РАЗВИТИЕ И ЗНАЧЕНИЕ ИСЛАМСКОГО ФИНТЕХ-СЕКТОРА

А. Абубакирова^{1*}, Л. Кудабаяева², А. Омарова³

¹ Международный университет туризма и гостеприимства, Туркестан, Казахстан

² Таразский университет им. М.Х.Дулати, Тараз, Казахстан

³ Каспийский Университет технологий и инжиниринга им. Ш. Есенова, Актау, Казахстан

АННОТАЦИЯ

Целью данной статьи является обсуждение концепции исламского финтех, значения Исламского финтех в банковской сфере и анализ развития исламского финтех в мире.

Методология исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются научные труды отечественных и зарубежных ученых и статистические отчеты глобального исламского финансового отчета (Global Islamic Finance Report). В статье использованы методы анализа, индукции и дедукции, сравнительного анализа.

Научная ценность данного исследования заключается в его всестороннем анализе содержания Исламского финтех, его роли в банковском и финансовом секторах, связанном с современными технологическими тенденциями. В статье научно обоснованы возможности осуществления цифровой трансформации исламской финансовой индустрии с соблюдением требований шариата, систематически оценивалась динамика развития исламского финтеха на основе глобальных статистических данных. Исследование выявило преимущества и ограничения Исламского финтеха путем сравнительного анализа и уточнило основные направления финансовых инноваций, которые влияют на исламские финансовые институты.

Результаты исследования. В этом исследовании были рассмотрены основные особенности Исламского финтех-рынка. Были сделаны оценки развития и текущего состояния Исламского финтех-рынка в мире. Также обсуждались преимущества Исламского финтех-сектора и проблемы, которые необходимо преодолеть.

Ключевые слова: финтех, исламский финтех, инновация, исламские финансы

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ

Абубакирова А. - Қожа Ахмет Ясауи атындағы халықаралық қазақ-түрік университетінің қауымдастырылған профессоры, Түркістан, Қазақстан. Email: aktolkin.abubakirova@ayu.edu.kz*

Қудабаева Л. - М.Х.Дулати атындағы Тараз университетінің қауымдастырылған профессоры, Тараз, Қазақстан. Email: lazzat32@mail.ru

Омарова А. - Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университетінің қауымдастырылған профессоры, Ақтау, Қазақстан. Email: aizhanomarova@yu.edu.kz

МРНТИ: 06.35.31

JEL Classification: D21; L29; M41

DOI: <https://doi.org/10.52821/2789-4401-2026-2-161-175>

КРИПТОАКТИВТЕРДІ ЕСЕПКЕ АЛУ ЖӘНЕ АШЫП КӨРСЕТУДІҢ КОМПАНИЯНЫҢ НАРЫҚТЫҚ ҚҰНЫНА ӘСЕРІ

Қ. Е. Қуандықова^{1*}, Л. П. Молдашбаева¹, М. К. Успамбаева²

¹Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан

²ESIL UNIVERSITY Астана, Қазақстан

АҢДАТПА

Зерттеу мақсаты – компанияның нарықтық құнын қалыптастырудың криптовалюталық активтерді есепке алу және ақпаратты бухгалтерлік есепте ашып көрсету тәжірибесінің олардың қаржылық нәтижелеріне, акция кірісіне және міндеттемелеріне әсерін бағалау.

Әдіснамасы – Қазақстан Республикасының криптовалюталық активтерді есепке алу бойынша компаниялардың қаржылық есептерін талдау, қаржылық көрсеткішті салыстыру, регрессиялық және корреляциялық анализ жүргізіп гипотезаны тексеру.

Зерттеудің бірегейлігі / құндылығы – криптовалютаны бухгалтерлік есп тұрғысынан баяу жүзеге асырылатын үдеріс. Оны халықаралық стандарттар тұрғысында криптовалютаны есепке алу мен

